

Зерде бұзылыстары бар балалардың есте сақтау қабілетін дамытудың ең тиімді құралдарының бірі – мнемотехника. Бұл есте сақтауды жеңілдетеді және қосымша бірлестіктер құру арқылы есте сақтау қабілетін арттырады. Зерде бұзылыстары бар балалардағы мнемикалық іс-әрекеттің өнімділігі есте сақталатын материалдың ерекшеліктерімен, оның ішінде көрнекі тіректерді қолданумен және зерде бұзылыстары бар балалармен жұмыс кезінде есте сақтаудың қол жетімді әдістерін қосумен анықталады. Мақсатты психологиялық-педагогикалық жұмыс кезінде зерде бұзылыстары бар балалардың мнемикалық белсенділігі және есте сақтау қабілеті айтарлықтай жақсаруы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тебенова Қ.С., Рымханова А.Р. Арнайы психология: Оқулық. Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.-264 б.
2. Столяренко Л.Д. Основы психологии. 8-е изд., перераб. и доп. Учебное пособие. Ростов н/Д: Феникс, 2003. 672 с.
3. Шадриков В.Д., Черемошкина Л.В. Мнемические способности: Развитие и диагностика / В.Д.Шадриков, Л.В.Черемошкина. — М.: Педагогика, 2002. — 176 с.
4. Зинченко Т.П. Память в экспериментальной и когнитивной психологии. СПб.: Питер, 2002. 320 с.
5. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. М.: «Просвещение». 1983. 260 с.
6. Козаренко В.А Мнемотехника. Издат.: Москва, 2007. 17 с.
7. Цыпина Н.А. Особенности пересказа текста шестилетними детьми с ЗПР/Н.А.Цыпина // Педагогический листок — 1989. — С.42–48.
8. Лубовский В.И. «Врастание в культуру» ребенка с нарушениями развития / В.И.Лубовский // Культурно-историческая психология. — 2006. — No 3. — С. 3–7.
9. Егорова Т.В. Использование мнемотехники в процессе развития памяти у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития [Электронный ресурс].—Режим доступа: <https://cyberleninka.ru>

МРНТИ 14.29.29

УДК 376.37

DOI 10.51889/2960-1673.2024.77.2.003

Ж. Рахым¹, А.Т.Тулепова²

¹п.ғ.магистрі, аға оқытушы, rakhym_zhuldyz@mail.ru

² 6B01902-Арнайы педагогика: Логопедия мамандығының 3 курс (3 жылдық)

студенті, adiya.tulepova@mail.ru

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

СТЖД ІІІ ДЕНГЕЙДЕГІ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Аңдатпа

Бүгінгі күнде Қазақстан Республикасының бастауыш мектептеріндегі сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бұзылысы бар оқушылар санының күн сайын артуы, арнайы білім беру жүйесінде өзекті мәселенің бірі. Осы орайда сөйлеу тілі жалпы дамымауы бар ІІІ деңгейдегі

бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу тілінің лексикалық жағын дамыту жолында әртүрлі әдістемелер мен әдіс-тәсілдер қолданылады.

Бұл мақалада сөйлеу тілі жалпы дамымаған III деңгейдегі балалардың сөйлеу тілінің лексикалық ерекшеліктерін сипаттаған отандық және шетел ғалымдарының еңбектеріне теориялық талдау жасалған. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын диагностикалық анықтау жұмысы және оның нәтижелері беріледі. СТЖД III деңгейдегі балалардың лексикалық құрылымын дамытуда қазіргі таңда қолданылатын негізгі әдіс-тәсілдер көрсетілген. Тақырып аясында қазақтың ұлттық ойындарының СТЖД III деңгейдегі балалардың сөздік қорын арттыруда тиімділігі мен артықшылықтары айқындалған. Қалыптастырушы жұмыс жүргізу барысындағы қазақтың ұлттық ойындары арқылы дамыту, қазақтың ұлттық ойындарын оқыту-түзету жұмысында қолданудың жолдары мен тиімділігі қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамытуда ұлттық ойындарды қолдану жолдары мен мақсаттары тұжырымдалған.

Кілттік сөздер: Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы (III деңгей), сөздік қор, қазақтың ұлттық ойындары, ұлттық ойындар, бастауыш сынып оқушылары, лексика.

Ж. Рахым¹, А.Т.Тулепова²

¹магистр наук, старший преподаватель, rakhym_zhuldyz@mail.ru

²студент 3 курса (3 года) специальности 6В01902-Специальная педагогика: Логопедия, adiya.tulepova@mail.ru

КазНПУ имени Абая., г. Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ С ОНР III УРОВНЯ ПОСРЕДСТВОМ КАЗАХСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР

Аннотация

На сегодняшний день одним из актуальных вопросов в системе специального образования является ежедневное увеличение количества учащихся с общим недоразвитием речи в начальных школах Республики Казахстан. При этом на пути развития лексической стороны речи младших школьников III уровня с общим недоразвитием речи используются различные методики.

В данной статье проведен теоретический анализ работ отечественных и зарубежных ученых, описавших лексические особенности речи детей III уровня с общим недоразвитием речи. Выявлена полное описание и результаты диагностической работы по определению словарного запаса младших школьников III уровня с общим недоразвитием речи. Показаны основные методы и приемы, применяемые в настоящее время в развитии лексической структуры детей с ОНР III уровня. В рамках темы определены эффективность и преимущества казахских национальных игр в повышении уровня словарного запаса детей с ОНР III уровня. Рассмотрены пути и эффективность использования казахских национальных игр в учебно-коррекционной работе, развитие через казахские национальные игры в процессе проведения формативной работы. Сформулированы пути и цели использования национальных игр в развитии словарного запаса младших школьников.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи (III уровень), словарный запас, казахские национальные игры, национальные игры, учащиеся начальных классов, лексическая структура.

DEVELOPMENT OF VOCABULARY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH OF GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT (III LEVEL) THROUGH KAZAKH NATIONAL GAMES

Rakhym Zh.¹, Tulepova A.T.²

¹Master of Science, senior lecturer, rakhym_zhuldyz@mail.ru

²3rd year student (3 years) of specialty 6B01902-Special pedagogy: Speech therapy, adiya.tulepova@mail.ru

KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

Abstract

Nowadays, one of the urgent issues in the special education system is the daily increase in the number of students with general speech underdevelopment in primary schools of the Republic of Kazakhstan. At the same time, various methods are used to develop the lexical side of speech of primary school children of the general underdevelopment of speech (level III),.

This article provides a theoretical analysis of the works of domestic and foreign scientists who described the lexical features of the speech of children of the general underdevelopment of speech (level III). A complete description and results of diagnostic work to determine the vocabulary of primary school children of the general underdevelopment of speech (level III), have been revealed. The main methods and techniques currently used in the development of the lexical structure of children with general underdevelopment of speech (level III) are shown. Within the framework of the topic, the effectiveness and advantages of Kazakh national games in improving the vocabulary of children with general underdevelopment of speech (level III) are determined. The ways and effectiveness of using the Kazakh national games in educational and correctional work, development through the Kazakh national games in the process of formative work are considered. The ways and objectives of using national games in the development of vocabulary of primary school children are formulated.

Keywords: general underdevelopment of speech (level III), vocabulary, Kazakh national games, national games, primary school students.

Кіріспе. Бала өмірінің алғашқы күндерінен бастап жеткілікті сөйлеу тәжірибесі, қалыпты сөйлеу ортасы, оқыту және тәрбие жағдайы сөйлеу тілінің дамуына тікелей әсер етеді. Қазіргі таңда статистикалық мәліметтерге сәйкес Қазақстан Республикасындағы мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бұзылысы күн сайын артуда.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бұзылысы бар бастауыш мектеп оқушылары бағдарламалық материалды меңгерудегі қиындықтардың бар екендігін көптеген ғалымдар теориялық негізде жазып көрсеткен. Сөйлеудің жалпы дамымауындағы бұзылыстың көрінуінің айқын белгілерінің бірі – лексикалық жүйенің қалыптасуының қиындығы.

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған бастауыш мектеп жасындағы балаларды түзетедамыта оқыту жұмысы бағыттарының бірі сөйлеуді дамыту болып табылады. Еркін ауызша және жазбаша сөйлеу тілі, ең алдымен, жеткілікті сөздік қордың болуына негізделеді. Демек, тілдік білім берудің, балалардың өзін-өзі дамытуы мен әлеуметтенуінің құрамдас бөлігі: сөзге деген сүйіспеншілікке, сөйлеу мәдениетіне тәрбиелеу және танымдық аясын қалыптастыру.

Мақаланың негізгі бөлімі. Роза Евгеньевна Левина 20 ғасырдың 50-60 жылдарында алғашқылардың бірі болып «Жалпы сөйлеу тілінің дамымауы» түсінігін енгізген. Бұл термин Қазақстан Республикасының БЖҒМ 29.12.2018 бекіткен №721 бұйрығында «Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы» деп өзгертілді [1]. Л.С. Волкова жалпы сөйлеудің дамымауы – бұл

ақыл-ойы мен есту қабілетінің қалыпты жағдайындағы, балалардың сөйлеу әрекетінің жүйелі барлық компоненттерінің дыбыстық және мағыналық жағынан бұзылыстары деп анықтама берді [2].

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауының тұрақты көріністерінің бірі лексикалық жағының жеткіліксіздігі. Ғалымдардың зерттеуі бойынша сөздік қордың дамымауы сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар тек мектепке дейінгі жастағы балаларда ғана емес, сонымен қатар мектеп жасындағы балаларда да айқын көрініс табады.

Көптеген авторлардың еңбектерінде СТЖД бар кіші мектеп оқушыларының сөздік қоры шектеулі екенін атап көрсетеді. Сөздік қордың дамуы, бір жағынан, ойлаудың және басқа психикалық процестердің дамуымен, екінші жағынан, сөйлеудің барлық компоненттерінің, сөйлеудің фонетикалық-фонематикалық және грамматикалық құрылымының дамуымен тығыз байланысты [3].

Бастауыш сынып оқушысы, 4 жылы аралығында өзінің енжар сөздік қорын он- он бес мың сөзге дейін, ал белсенді сөздік қорын жеті- сегіз мың сөзге дейін байытады, бұл мектеп жасына дейінгі балалармен салыстырғанда екі есе көп. Жаңа сөздердің жартысына жуығын балалар тіл сабақтарында, қалғанын басқа сабақтарда, отбасында, құрдастарымен қарым-қатынаста, бұқаралық ақпарат құралдарының әсерінен және өз бетінше оқуда меңгереді.

СТЖД бар балалардың сөйлеуінің айқын белгілерінің бірі – енжар және белсенді сөздік қорларының қалыпты балалардың сөздік қорларымен салыстырғандағы үлкен сәйкессіздігі. Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалардың енжар сөздік қорлары өздерінің қалыпты құрдастарының деңгейіне жақын, олар көптеген сөздердің мағынасын түсінеді, алайда экспрессивті сөйлеуде сөздерді қолдану мен сөздікті жаңарту үлкен қиындықтар туғызады [4].

Осыған сәйкес, сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар бастауыш сынып оқушыларына ортақ келесідей ерекшеліктер бар: енжар сөздік қоры белсенді сөйлеудегі сөздерді қолданудан айтарлықтай асып түседі, сын есім, есімдік, үстеу сияқты сөз таптарының шектеулі қоры, сөздік қорының шектеулі болуына байланысты өз ойын айтып жеткізудегі қиындықтар [5].

СТЖД III деңгейдегі бастауыш мектеп оқушыларының сөздік қорының ерекшелігі вербальды парафазияларда көрінетін сөздерді қолданудағы дәлсіздік болып табылады. Бұл балалардағы көптеген вербальды парафазиялардың ішінде ең көп таралғаны бір семантикалық топқа жататын сөздерді алмастыру болып табылады. Сөздік қорының едәуір өскеніне қарамастан, лексикалық мағынасын толық білмейді (шынтак, иық, білек, өзен, көл, бұлақ, шалбардың балағы; көйлектің етегі, жағасы, жеңі), бірсыпыра сөздерді дәл түсінбейді және дәл қолданбайды (кесу, қию, пішу). Лексикалық қателердің ішіндегі көзге түсетіндері төмендегідей:

а) заттың атын сол заттың бөлшегінің атымен алмастыруы (құлақ – «бас», дөңгелек – «машина»);

ә) мамандықтың атын сол маманның істейтін әрекетімен (кәсібімен) ауыстырады (әнші – тәте өлең айтады);

б) тектес заттардың меншікті аттарын атамай олардың сыртқы түрлерінің ұқсастығына және тұрмыстағы қолдануларына қарап жалпы атауларымен атайды (қарға – «құс», қарағай – «ағаш»; етік, бәтіңке – «аяқ киім»);

в) көлемін білдіретін белгілердің орнын алмастыру (биік, жуаң, дәу, кең, ұзын – үлкен; қысқа, аласа, тар, кіттай, жіңішке – кішкентай) [6].

Етістіктерді ауыстыруда балалардың белгілі бір іс-әрекеттерді ажырата алмауына назар аударылады, бұл жалпы, сараланбаған мағынадағы етістіктердің қолданылуына әкеледі (жорғалайды – жүреді, шырылдады – ән айтады және т.б.). Кейбір етістіктерді алмастыру балалардың бір жағынан іс-әрекеттің маңызды белгілерін, екінші жағынан маңызды емес белгілерін, сондай-ақ мағына реңктерін ажырата алмауын көрсетеді [7].

Бұл топтағы балаларда бір топқа сәйкес сөздердің араласуымен қатар басқа мағыналық белгілеріне қарай сөз алмастырулары байқалады:

а) функционалдық мақсатына қарай ұқсастыққа негізделген сөздерді ауыстыру: тостаған – табақ, суару – шәйнек;

ә) сыртқы түрі ұқсас заттарды білдіретін сөздерді ауыстыру: сарафан, алжапқыш, футболка – жейде, күрте-жемпір;

в) ортақ жағдаят арқылы біріккен заттарды білдіретін сөздерді алмастыру: сырғанақ – мұз, ілгіш – пальто;

г) заттар мен олардың құрамдас бөліктерін білдіретін сөздерді араластыру: жаға – көйлек, тепловоз – пойыз;

д) жалпы ұғымдарды нақты мағыналы сөздермен алмастыру: аяқ киім-етік, дуадақ-гүл, емен-ағаш, саусақ-қол;

ж) іс-әрекетті немесе затты білдіретін сөздерді зат есіммен алмастыру: аш - есік, ойнау - қуыршақ немесе керісінше, зат есімдерді етістікпен алмастыру: дәрі - ауырып қал, қасық-тамақ , ұшақ - ұш [8].

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар кіші мектеп оқушылары табиғи, тарихи, географиялық, арифметикалық және әдеби мазмұны бар мәтіндерді нашар түсінеді. Мәтіндерден жеке сөздердің мағынасын дұрыс түсінбеу оқу процесіне әсер етеді. Сондықтан балалар сөздерді айтуда ғана емес, оларды жазуда да көптеген қателіктер жібереді. [9]

Осылайша, СТЖД III деңгейі бар балаларда сөздік қорының шектелуі, белсенді және енжар сөздік қорларының салыстырмалы айырмашылығы, сөздерді дұрыс қолданбау, көптеген вербальды парафазиялардан, қалыптаспаған семантикалық өрістерден, сөздік қорды арттырудағы қиындықтардан көрінеді. Бүгінгі күнде сөйлеу тілінің жалпы дамымауы III деңгейі бар балалардың сөздік қорын қалыптастыру мәселесіне деген логопед мамандардың үлкен қызығушылығына қарамастан, бұл компонент әлі де аз зерттелген және балалар үшін қиын болып қала береді.

Зерттеулер негізінде сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалардың сөйлеуі, сөздік қорының жалпы кедейлігіне қарамастан, оның көлемінің әртүрлілігімен сипатталатынын растайды.

Зерттеу материалдары мен әдістері. СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының жоғарыда көрсетілген сөздік қорының қалыптасуының теориялық негіздеріне және сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бұзылысы бар III деңгейдегі балалардың сөздік қорларын дамыту бойынша отандық Ибатова Г.Б. авторының әдістемелері мен тексеру жұмыстарын негізге ала отырып, зерттеу тақырыбының тәжірибе кезеңі ұйымдастырылды. [2]

Анықтаушы тәжірибе 3 кезеңнен тұрды.

1 кезең - Дайындық. Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар 3 деңгейдегі балалардың сөйлеу тілін тексеруге арналған әдістемелерді, әдіс-тәсілдер мен тиімді жұмыс формаларын іріктеп, жүйелеу. Әдістемелерді өткізуге қажетті құралдар мен жабдықтарды дайындау. Балалардың жеке және медициналық құжаттарымен танысу.

2 кезең – Негізгі СТЖД III деңгейдегі балалардың сөйлеу тілінің, сөздік қорының қалпын анықтау үшін педагогикалық тәжірибелер (анықтау және оқыту) өткізу.

3 кезең - Қорытынды. Тәжірибе барысында алынған мәліметтерді талдау. Талдау нәтижелерін ғылыми тұрғыдан тұжырымдап, қорытынды шығару. Тәжірибе нәтижесін айқындау.

Диагностиканың негізгі мақсаты – СТЖД III деңгейдегі сөйлеу тілі жалпы дамымаған бастауыш мектеп оқушыларының сөздік қорының деңгейін анықтау.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар 3 деңгейін бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорының даму деңгейін анықтау кезеңінде зерттеу үшін келесі тақырыптар қарастырылды: ұлттық ойындар, асық түрлері, ат әбзелдері, аттың жасына сәйкес атаулары, етістіктер тексеріледі.

Диагностикалық тәжірибесінің нәтижесі бойынша келесі қорытынды шығарылды:

1. СТЖД III деңгейдегі, бастауыш 3 сынып оқушыларының ішінде 70% ұлттық ойындардың атауларын, оның ішінде: айтыс, бес тас, асық, қыз қуу, теңге ілу ойындарының атауларын біледі.
2. СТЖД III деңгейдегі, бастауыш 3 сынып оқушыларының ішінде тек 40% қазақи нақыштағы заттардың атауларын /ою, сандық, тоқыма, ұлттық, тағам, қазына, алтын/ сөздерін біледі.
3. СТЖД III деңгейдегі, бастауыш 3 сынып оқушылары төрт түлік малдың түрлеріне қатысты асық атауларымен (құлжа, сақа, шүкімайт, асық, жабайт , ешкімер, шүкейт, топай, сомпай) таныс емес және асықтың жақтарын (алшы, тәйке, бүге, шүге, тұрық, омпы, сомпы, табан) ажырата алмайды.
4. СТЖД III деңгейдегі, бастауыш 3 сынып оқушылары ат әбзелдерін білмейді, ажырата алмайды.
5. СТЖД III деңгейдегі, бастауыш 3 сынып оқушыларының ішінде 50% етістіктерді мағынасына сәйкес ажыратады, қолдана алады.

Қорытынды: СТЖД бар 3 деңгейдегі бастауыш 3 сынып, сегіз – он жас аралығындағы оқушылар тобында күнделікті қолданыста жүрген сөздер енжар сөздік қорларында бар. Олар суреттерден, іс-әрекеттен, бейне-заттардан көру арқылы, мағынасына қарай дұрыс ажыратады. Күнделікті өмірде, оқу тәрбие процессі барысында сирек қолданыста жүрген ат әбзелдері, асық түрлері тақырыптары аясында сөздік қорларының төмен екендігі сөздік қорларын тексеруге бағытталған, диагностикалық тәжірибе негізінде анықталды.

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балаларды түзете оқыту мен тәрбиелеудің негізгі міндеттерінің бірі тілдің лексикалық құралдарын іс жүзінде меңгеру екені белгілі. Ғылыми әдебиеттерде сөйлеудің жалпы дамымауы бар балалардың сөздік қорын дамыту мәселесі бірнеше рет қарастырылған. Бүгінгі күні сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бұзылған III деңгейдегі балалардың сөздік қорын қалыптастыруға ықпал ететін әдістемелік әдебиеттерде практикалық ұсыныстар бар.

Қазіргі таңда, логопедиялық оқыту-түзету жұмысы барысында ойын технологиясы практика жүзінде кеңінен қолданылады. Логопедиялық сабақтарда қолданылатын әдістемелер ойын форматында жүзеге асырылып, оқушылардың қызығушылығын оята отырып, танымдық қабілеттерін арттыратындығына мамандар күн сайын көз жеткізуде. “Ойын ойнап, ән салмай, әсер бала бола ма?”- деп, қазақтың ұлы ойшыл- даналардың бірі Абай атамыз да ойынның баланың өсіп, қалыптасуында маңызды екендігін атап көрсетті. Қазақ баласын тәрбиелеуде ұлттық ойындарды қолдану , тек уақытты өткізу мақсатымен ғана емес, мінез-құлқын қалыптастыру, қарым-қатынас дағдыларын меңгерту, бойына асыл қасиеттерді сіңіру, танымдық қабілеттерін арттыруды көздейді. Бастауыш мектеп оқыту-түзету жұмысында ұлттық ойын элементтерін тиімді қолдану сөйлеу тілінің жалпы бұзылысы бар III деңгейдегі оқушылардың оқу-түзету жұмысына қызығушылықтарының, ой-өрісі мен ұлттық сезімнің оянуына, сөйлеу тілінің жетілуіне, сөздік қорының артуына мол мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының білуге деген ынтасы мен мүмкіндіктерін оқу процесінде үздіксіз дамыту, сабақ барысында алған білімдерін тәжірибеде қолдану дағдыларын қалыптастыру үшін ұлттық ойын элементтерін пайдаланудың орны ерекше. Қазақтың ұлттық ойындарын оқу-тәрбие жүйесіне кіріктірудің бірнеше жолдары бар.

Біріншісі, ұлттық ойындарды дидактикалық тұрғыда қолдану. Мақсаты: ұлттық ойындардың ойнатылу шартын негізге ала отырып, сабақ барысында, белгілі бір тақырып аясында қамтылған ақпараттар қоры бойынша кері байланыс орнату. Ұлттық ойындарды дидактикалық тұрғыдан қолдану оқыту процессін ұйымдастырудың негізгі формасы сабақ барысында және де сабақтан тыс тәрбие сағаттарында жүзеге асыруға болады. Мысалы: тіл сабақтарында «Арқан тарту» ойынын, белгілі бір тақырып аясында, топ арасындағы тақырып

бойынша білім деңгейлерін көрсету арқылы, ұсынған тиімді. Сонымен қатар, «Сұрақ-жауап» әдісін, оқушылар арасында «Айтыс» ойыны түрінде жүзеге асыруға болады. Оқушылар (екі сайыскер) бір-біріне тақырып бойынша сұрақ қоя отырып, айтыс форматында жауап береді. «Ұшты-ұшты» ойын шарттарын түрлендіре отырып, сабақ барысында тиімді қолдануға болады. Мысалы «Ұшты-ұшты» ойынын III сынып, қазақ тілі пәні аясында сөздердің тура және ауыспалы мағыналарын ажырату мақсатымен, бекіту тапсырмасы ретінде қарастыруға болады. Ойын шарттарын негізге ала отырып, тура мағыналы сөздерде оқушылар тұрады, ауыспалы мағынада берілген сөздерде оқушылар отырады, дәл солай кез-келген тақырып аясында жүзеге асыруға болады. Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие процесі барысында дидактикалық тұрғыда қолдану, оқушылардың байланыстырып сөйлеуін, сөздік қорларын, тақырып бойынша білім-білік дағдыларын көрсетуге, оқу-тәрбие процесіне қызығушылықтарын арттыруға мүмкіндік береді.

Екіншісі, ұлттық ойындарды танымдық тұрғыда қарастыру. Бұл кезекте қазақтың ұлттық ойындары еш өзгеріске ұшырамай, өзінің шарттары негізінде көбінесе сабақтан тыс оқу-тәрбие процесі барысында жүзеге асырылады. Қазақтың ұлттық ойындарын бастауыш сынып оқушыларымен мерекелік іс-шараларда, тәрбие сағаттарында, үзіліс уақытында, спорт жарыстарында өткізіледі. Қазақтың ұлттық ойындарын оқу-тәрбие процесі барысында жүзеге асыру оқушылардың оқу-тәрбие үрдісіне қызығушылықтары мен ынтасын арттыруға, ойынды жүзеге асыру барысындағы қолданылатын лексикалық материалдарды меңгеруге, іс-әрекет пен көріп қабылдау негізінде жаңа ақпаратты ұзақ уақыт жадыларында сақтауға мүмкіндік береді.

Қазақтың ұлттық ойындарын СТЖД III деңгейлі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын кеңейтуде келесідей мақсаттарда қолдануға болады:

«Қыз қуу» ойынын қолданудың мақсаты: СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының енжар сөздік қорларын келесідей сөздермен толықтыру: етістіктер «қуу, асып жету, шабу, қайтару», зат есімдер « жылқы, ат, қалыңдық» .

«Теңге ілу» ойынын қолданудың мақсаты: СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының енжар сөздік қорларын келесідей сөздермен толықтыру: етістіктер «иілу, бөгелу, тежелу», зат есімдер « алтын, ат әбзелдері , үзеңгі, тізгін, жүген, ертоқым» .

«Бес тас» ойынын қолданудың мақсаты: СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының енжар сөздік қорларын келесідей сөздермен толықтыру: етістіктер «қағып алу, көздеп тигізу», зат есімдер « құлжа, сақа, шүкімайт, асық, жабайт , ешкімер, шүкейт, топай, сомпай» .

«Айтыс» ойынын қолданудың мақсаты: СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының енжар сөздік қорларын келесідей сөздермен толықтыру: етістіктер «домбыраны тарту», зат есімдер « сөз саптауы, айтыскер» .

Нәтижелер және талдау жасау. Қазақтың ұлттық ойындарының сөйлеу тілінің жалпы дамымауы III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорларын арттыру мақсатымен жүргізілген «Қазақтың ұлттық ойындары» тақырыбындағы тәрбие сағатының тиімділігін анықтау үшін, қорытынды диагностикалық тәжірибе жүргіздім.

Оқыту тәжірибесі кезінде қолданылған әдістемелік жұмыстардың тиімділігін тексеру үшін сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар III деңгейдегі оқушыларға тәрбие сағатына дейін ұсынылған диагностикалық жұмыс тапсырмалары ұсынылды. Жұмыс шарттары мен барысы өзгертілген жоқ.

Қазақтың ұлттық ойындарын сөйлеу тілінің жалпы дамымауы III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорларын дамытуда келесідей нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

1. СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының назары мен қызығушылығын ұлттық ойындардың көмегімен оқу-тәрбие процесіне аудара отырып, белсенді және енжар сөздік қорларын арттырады.

2. Күнделікті қолданылмайтын, ұлттық нақыштағы, асық түрлері, ат әбзелдері тақырыпшалар аясында білім деңгейлерін арттырады.

3. Зат есім, етістіктерді сөздің мағынасына қарай дұрыс қолдануды қалыптастырады.

Жүзеге асырылған тәжірибелік жұмыс негізінде, біз СТЖД III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының 80 % сөздік қорлары артқанын, 10% өзгеріссіз және 10% пайызында төмен түскеніне көз жеткізіп отырмыз.

Қорытынды. Ғасырдан ғасырға жалғасып келе жатқан халқымыздың ұлттық ойындары СТЖД III деңгейдегі балаларды оқыту-түзету жүйесіне енгізу арқылы мінез-құлқын қалыптастыру, қарым-қатынас дағдыларын меңгерту, бойына асыл қасиеттерді сіңіру, танымдық қабілеттерін арттыру, сөйлеу тілін дамыту, сөздік қорларының артуына ықпал ететіндігін анықтау зерттеу жұмысының негізгі қарастыратын мәселелерінің бірі болып табылады. Сөйлеу тілінің жалпы бұзылысы бар III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларымен оқыту-түзету жұмысында қазақтың ұлттық ойындарын өз негізінде немесе дидактикалық негізде қолданудың тиімділігі бар екендігі тәжірибе жүзінде тексерілді.

Зерттеу тақырыбы негізінде жүргізілген анықтаушы диагностикалық, оқыту және қорытынды эксперимент жұмысы барысында біз қазақтың ұлттық ойындарының сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын арттыруда нәтижелі екендігіне жоғарыда көрсетілген салыстырмалы статистикалық кестеден көз жеткіземіз. Зерттеу тақырыбы аясында аз уақыт аралығында жүргізілген жұмыстың оң нәтиже көрсетуі, оқушылардың қазақтың ұлттық ойындарына қызығушылығының бар екендігін айқындайды. Демек, егер біз түзету-дамыту жұмысында қазақтың ұлттық ойындарын жүйелі түрде қолданатын болсақ, сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар III деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын арттыруда жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *"Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы*
2. Чиркова Г.В. «Методы обследования речи детей : пособие по диагностике речевых нарушений» . – Москва : АРКТИ, 2003. – 240 бет.
3. Соловейчик М.С. Первые шаги в изучении языка и речи - М., 2000 -104 бет.
4. Левина Р.Е. «Воспитание правильной речи у детей». – М., 2006. – 112 бет.
5. Левина Р. Е. «Основы теории и практики логопедии». – М., 2008. – 76 бет.
6. *Өмірбекова Қ. Қ., Оразаева Г. С., Төлебиева Г. Н., Ибатова Г. Б. «Логопедия» Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.- 364 бет.*
7. Лаврентьева А.И. «Этапы становления лексико-семантической системы в онтогенезе». – СПб., 2005. – 131 бет.
8. Лопатина Л.В. «Преодоление речевых нарушений у младших школьников». – СПб., 2010. – 192 бет.
9. Мазанова Е.В. «Коррекция аграмматической дисграфии. Конспекты занятий для логопеда». – М., 2007. – 128 бет.